

Tóth Csaba József Attila-képei

KIÁLLÍTÁS - MEGNYITÓ,
BERZSENYI DÁNIEL KÖNYVTÁR
2016. ÁPRILIS 11.

KEDVES KÖZÖNSÉG! HÖLGYEIM ÉS URAIM!

József Attila születésének 111. évfordulóján, a költészet napi megemlékezésen nagy tisztelettel és szeretettel köszöntöm Önöket. E jeles napon Tóth Csaba Munkácsydíjas festőművész József Attila ihlette képei között, e képekkel párbeszédbe elegyedve elmélkedhetünk a poézis teremtő erejéről, a szó világgalkotó s formáló hatalmáról, a költői életmű újraértelmezéséről, újraértékeléséről vagy újraolvasásának időszerűségéről. Akik most e képek övezte térben a nagy költőre emlékezünk, úgy gondolom, egykori monográfusával együtt vallhatjuk: „Magam azok közé tartozok, aki számára József Attila műve nem halványul el. Költészete életem részévé vált, folyamatosan ható élmény.” (Szabolcsi)

József Attila a XX. századi későmodernség klasszikusa. A klasszikust a modernnel egyesítő művészete nem kizárólag esztétikai élményt nyújt, mert mi, késő olvasói is megszólítottak érezzük magunkat versbe fogalmazott gondolatai által. Megérint bennünket írásainak, stílusművészetének sokszólamúságával, hiszen a XX. század legsokrétűbb poétájának lírájában a szépség koldusának „hangpróbájától” a játékos-önironikus verseken át a szürrealizmusig, a nagy eszmei-gondolati költeményei mellett a marxi nézetektől Freudig mindenféle hatást felölel, s szinte mindenki vagy minden kor megtalálhatja azt, ami általa neki, róla szól. Az *Altatóval* vagy a *Mama* című versével már fiatal korunkban észrevétlenül műveltségünk részévé válik, ahhoz viszont, hogy zsigerekig érjen a hatása, hogy nagy gondolati verseit megéljük, alighanem érnünk kell. Mindannyiunknak megvan a jól beivódott József Attila-élménye, életműve megkerülhetetlen teljesítmény mind a költőutódok, mind a művészettel foglalkozók számára.

Hogy Tóth Csaba miképpen talált rá a maga József Attila-olvasatára, azt nem tudhatom, bizonyos viszont, hogy mélyen megérintette, magára vonatkoztatta, s képekbe tette át létérzését, világélményét, filozófiáját. S nemcsak egy költő és egy festő művészi párbeszédéről vall ez az egymásra találás, hanem sokkal inkább egy nemzedéki ihlet megnyilatkozásáról, ahogy egy fermentumszellem képes nemzedékek alkotóenergiáját áthatni, hasonlatosan Cézanne-nak a századelő magyar festészetére gyakorolt elementáris hatásához. „Az az ábrázolási mód, kompozíciós elv és képi nyelv (...), melyet Cézanne egy küzdelmes, munkával teli élet eredményeként visszahelyezett egy archaikusabb állapotába, az egész XX. századi képzőművészetre marandó hatást gyakorolt.” – összegez Tóth Csaba az *Hommage à Cézanne* c. kiadvány előszavában. Cézanne művészetén keresztül tehát az egyetemes művészetének átélé-

séről is megfogalmaz valamit e találkozás. A hagyománnyal való termékeny párbeszéd elindítója, s a képzőművészet szerepéről, sorsáról való szintézis megalkotására tett kísérlet kiindulópontja is. Tóth Csaba meglátja József Attila költészetének képi világa és korának magyar képzőművészeti képalkotása, motivikája és gondolatvilága, élet- és élményanyaga, sőt: stílári és formai kifejezőeszközei között a közvetlen kapcsolódást, analogikus viszonyt. „József Attila szinte minden korszakában, hasonlóan a népköltészethez, egy-egy sorba, képbe sűríti a megélt élményeit, és szinte koncentrikus körökben hullámzanak tovább ezekből a képekből a néha egészen egyedülállóan merész asszociációs képzettársításai, bölcséleti gondolatai” – mondja a szerző, s így összegez: „az interpretált analógiák arra szolgálnak bizonyítékként, hogy egy nép, egy nemzet kultúrája milyen élő, szerves egységet alkot.”

A kiállítás képeit azok közül az alkotások közül válogatta ki (és talán nem véletlenül, s nemcsak a hely adottságaihoz igazodva a százból pontosan hetet, hanem a rájátszást is kihasználva: „A hetedik te magad légy”), amelyeket a Cézanne ihlette magyar festők képinterpretációiból rendezett sorozatból már jól ismerhetünk, s amelyek gondolatisága József Attila költészetéhez kapcsolódik, képi megfelelései, analógiái József Attila egy-egy verssorának. A nagy ihletők között csak néhány, mondhatnánk töredék fért el e teremben: Barcsay Jenő, Barczó Endre, Tihanyi Lajos, Nemes Lampérth József, Kernstock Károly, Bényi László egy-egy ismert alkotása lép sajátos viszonyba József Attila egy-egy ismert versével: az Altató, A hetedik, a Nyár, a Klárisok, a Bánat, a Reménytelenül s a Mondd, mit érlel címűekkel.

Mivel minden kiállítás egyedi összegződés, sajátos egység létrejötté, e képek és versek találkozása a részlegesség ellenére is önálló egésznek alkot. A megidézett versek szinte lefedik a költői életművet, kiszakított részként utalnak az oeuvre egészére. Ihletőként, de megidézettként is asszociatív kapcsolatba lépnek más alkotásokkal. Olyan ez, mint egy rendhagyó vizuális irodalomóra, amely arra ösztönöz, hogy az olvasottak alapján engedjük szabadjára a fantáziánkat, s a képi inspiráció nyomán lapozzuk fel, olvassuk tovább a verset, vagy akár az egész kötetet. A képtárgyban rejlő belső feszültséget azért is érezzük oly jelenvalónak, mert az áttételeket kép és kép, szöveg és kép, vizuális kép és mentális képzet között az újrakontextualizálás lehetősége állandó áramlásban, értelmzői mozgásban, folytonos keletkezésben tartja. A kép felidézi az eredetijét, mint egy stílusimitáció vagy parafrázis, ugyanakkor alkotói eljárásaival, az alkalmazott technikával új megvilágításba helyezi, rekonstruálva konstruálja azt. Viszonylagossá tesz, s egyedít egyszersmind.

Karakterisztikus, egyedi ez a világ, akkor is, ha mások nevében szólal meg, ha a közvetettség transzformáló erejét használja fel önálló gondolatainak megfogalmazásához. Már arról is megismerszik, hogy kit és mit választ, kihez és mihez viszonyul, kit hasonlít magához. Elvégre a költő és a festő is csak médium, hogy a mindenséget szóra bírja. Az eredetiség paradoxonáról Weöres Sándor gondolatait hadd idézzem: „...aki bátran asszimilál minden külső, idegen hatást, ami szól hozzá, ami vonzza, valahogy különössé színeződik (...) Aki (...) fel mer venni hatásokat, stílusokat, az ezer-

féleképpen színezi ezeket, és a stílusok színezik őt. Ezáltal kialakul valami, ami még nemigen volt.”

A versfestmények „hátlapszövegeként”, felirataként szolgáló felírások, impressziószerű „jegyzetek” paratextusként sűrítik magukba, kapcsolják össze az eltérő eszközökkel megragadott, mégis egylényegű világokat. Így válik valóra képtest és szövegtest találkozása, másképp mondva: vers és festmény „négykezese” – variációk egy témára. Képein úgy rejlik ott az ihlető vers, mint ahogy az érzékeny olvasó képeket lát a lírai sorokban. Mondhatnánk azt is, a képek lelkükbe fogadják a versek han-

gulatát. Nem képtelen tán az ötlet, hogy könyvespolcokon verseskötetek sorakozzanak tárlatain, hogy a képi élmény varázsában fellapozhassuk őket, továbbolvasva a címbéli sorokat. Nagy a késztetés, hisz ha elmélázom a

„Szoknyás lábadozása
harangnyelvek ingása,
folyóvízben
két jegenye hajlása.”

vers zenéjén, s a Tóth Csaba által leheletfinom színekké, pontosabban monokrómá komponált „festmény-versen”, bizony kezembe kívánkozik József Attila *Klárások* című versének többi versszaka is. S a többi képnél ugyanígy. Képekké formálódnak a szavak, a költő génusz fájdalmas égbekiáltása éppúgy, mint örökös vágyódása, soha meg nem lelt boldogsága, parnasszusi magánya.

Az újrafestés nehéz, áldozatos munka. Tóth Csaba nem középiskolás fokon tanult szakmája nagy tudást, és nagy türelmet kíván. Meg kell ismerni a mű keletkezéstörténetét, az adott korban használt technikákat éppúgy, mint a művészettörténeti vonatkozásokat. De nagyfokú alázat is szükségeltetik, hiszen maximálisan tiszteletben

kell tartani a festő gondolatiságát, stílusát. S csodálatos dolog látni az eredeti mű újjászületését, amely immár háromszoros áttétellel születik újjá. Előbb a kép eredetije kel életre a felülfestés által, majd az irodalmi szöveg hozzákapcsolásával, a kép aláírásával újabb jelentésárnyalatot kap, s végül a képre festett fogalom, a latin nyelvű felírás helyezi át a metafizikai dimenzióba, s emeli egészen fogalmivá a képi élményt.

Vegyük is szemügyre a kiállított képeket!

Amikor ebbe az erőterbe lépünk, különös atmoszféra vonzásába kerülünk. A képek színvilágukkal, a fekete keretes négyzetbe komponált formai egységességükkel, az alkotások aranymetszési pontján elhelyezett latin feliratukkal komorságot, méltóságot sugároznak. Tónusukkal a versek sugallta képi hátteret teremtik meg, a József Attila-versekből ismerős jellegzetes képeket, motívumokat asszociáló vas színeket, a fémek kéket, annak ezüstbe hajló árnyalatait, az olajzöldre fakult erdőt, a néma kék időt, az elfojtott indulat villámfényét, a lázadó rőtöröset, a reménytelenség és elhagyottság szürkéjét, a „ritkás fény közt” derengő reményt. Minden valóságra utalás ellenére elvont tájat idéz, kísérteties elemekkel, jeges érzettel. Ugyanakkor a fogalmiságával, a forma fegyelmező erejével gondolkodásra késztet, a korrespondenciák meglátására ösztönöz bennünket. A forma tökéletességével sokszor elfedi a titokzatosságot, amely József Attilának szinte minden versében érzékelhető. Néha könnyed, dísztelen forma mögé rejti sűrített létértelmezését – ahogy csak zsenik képesek súlyos dolgokról játszani könnyedséggel írni. Vannak olyan véglegesnek tűnő megfogalmazások a verseiben, amelyeket ha közelebbről szemügyre veszünk, vesszük észre, hogy valamilyen rejtélyes gondolatrendszer vagy életérzés működteti őket. A képek mintha ezt a mögöttes életérzést tolmácsolnák, vagy abból táplálkoznának. Mindenesetre meditációs jelenlétet feltételeznek.

Tóth Csabát aligha kell bemutatnom a hazai közönségnek, ezért nem összegeztem megnyitóm elején munkásságát. Inkább magam is elgondolkodtam az általa feltett/festett kérdéseken, s minden kedves jelenlévőnek is hasonló elmélyülést kívánok.

Végezetül engedtessek meg nekem egy kicsit személyesebb hangvételő lezárás! Csabának földije vagyok, egy helyhez kötődik a gyermekkorunk, az ifjúságunk, s abban a szerencsében lehet részem, hogy egy munkahelyen dolgozván figyelemmel kísérhetem tanári és alkotói pályáját. Külön öröm, hogy munkássága elismeréseként nemzeti ünnepünkön Munkácsy-díjat vehetett át, amelyhez nagy szeretettel gratulálok, s kívánom, legyen mindig elegendő alkotó energiája, légköre, hogy kiteljesítse munkásságát.

Tóth Csaba legutóbbi televíziós nyilatkozatában úgy összegezte életpályáját, hogy valami lezárult, mert az autonóm művészetnek vége, s a megtagadott hagyományt vállaló, megújító, újrairó eljárásokat követő koncept-típusú alkotásmód után valami új kezdetén állunk. Konceptuális korszakának lezárultával ehhez a váltáshoz kívánok inspirációt, további sok sikert.